

پیش‌ها و پانچ‌ها

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوب‌ها شیخ خیرالدين حفظه الله تعالى

موضوع:

احکام؛ روزه و اعتکاف

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش

نویسنده: محمود

تاریخ: ۱۳۹۶/۱/۱۷

درود بر حضرت علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی یگانه زمینه‌ساز بر حق مولایمان مهدی علیه السلام و صاحب پرچم‌های سیاه خراسان که ما را از منجلاب‌ها و چاه‌های جهنمی جهل، تقلید، تعصب، تکبر، خرافه‌گرایی، اهواء نفسانی و دنیاگرایی که شیطان و یاران جانی و انسی‌اش برای ما ساخته بودند برون آورد و ما را به صراط مستقیم هدایت کرد.

سؤالی دارم. نظر حضرت علامه درباره اعتکاف چیست؟ احکام و شرایط آن کدام است؟ از چه زمانی شروع و در چه زمانی پایان می‌یابد؟ در ایران برای اعتکاف و ماندن در مسجد پول می‌گیرند و اجازه به فردی نمی‌دهند که خود مستقل اعتکاف کند و شده منبع کسب برای مسجد! آیا پرداخت آن جایز است؟ بیشتر مساجد به جای آنکه خانه خدا باشند به خاطر اعمالی که انسان‌های جاهل و متعصب در آن انجام می‌دهند بیشتر شبیه خانه شیاطین است. آیا می‌شود در منزل اعتکاف کرد و به مسجد نرفت؟

پاسخ

تاریخ: ۱۳۹۶/۱/۲۱

لطفاً به نکات زیر توجه فرمایید:

۱. «اعتکاف» در اصطلاح به معنای اقامت در مسجد برای عبادت خداوند است که یک سنت ابراهیمی و محمدی و دارای فضیلت بسیار است و در هر زمانی خصوصاً ماه رمضان مستحب است؛ چنانکه خداوند در آیه‌ای از کتاب خود به آن اشاره کرده و فرموده است: ﴿ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾؛ «سپس (در روزهای ماه رمضان) روزه را تا شب ادامه دهید و با زنان نزدیکی نکنید در حالی که معتکف در مساجد هستید» و این اشاره‌ای به

۱. البقرة / ۱۸۷

اعتکاف پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اصحابش در مساجد در ماه رمضان است که از طریق روایات متواتر و مشهور نیز رسیده و تأکید شده که در دهه‌ی آخر ماه رمضان بوده است.^۱

۲. هر چند محدود بودن «اعتکاف» به ماه رمضان از کتاب خداوند و سنت پیامبرش ثابت نمی‌شود و روایت «**لَا اِعْتِكَافَ إِلَّا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ**»^۲؛ «اعتکافی جز در دهه‌ی آخر ماه رمضان نیست» از اهل بیت روایتی واحد و ضعیف است، ولی برای آن در کتاب خداوند و سنت پیامبرش ایامی جز ایام ماه رمضان مخصوص نشده است و با این وصف، مخصوص کردن ایام دیگری مانند ایام البیض ماه رجب برای آن اصلی ندارد و شایسته نیست؛ چراکه به طور کلی مخصوص کردن یک زمان برای کاری عبادی که اسلام آن را برای آن مخصوص نکرده است «بدعت» محسوب می‌شود؛ فارغ از آنکه هیچ روایتی حاکی از اعتکاف پیامبر یا اهل بیت یا صحابه در ایام البیض ماه رجب نرسیده و مخصوص کردن این ایام از این ماه برای آن مبتنی بر «استحسان» بوده است. با این وصف، شایسته است که «اعتکاف» تنها و همیشه در این ایام از این ماه برگزار نشود، بلکه یک سال در این ایام از این ماه و سالی دیگر در ایامی دیگر از این ماه یا ایامی از ماهی دیگر برگزار شود تا ایامی که در اسلام برای «اعتکاف» تعیین نشده است تعیین پیدا نکند.

۳. «اعتکاف» تنها در «مساجد» تحقق می‌یابد؛ چراکه خداوند فرموده است: **﴿وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾**^۳؛ «در حالی که معتکف در مساجد هستید» و «مساجد» همه‌ی جاهایی هستند که برای عبادت خداوند ساخته شده‌اند و حضور در آن‌ها برای عامه‌ی مسلمانان آزاد و معمول است، هر چند بنا بر نظر اهل بیت تنها در مساجدی تحقق می‌یابد که امامی عادل در آن‌ها نماز می‌گزارد^۴ و این از آن حیث قابل توجیه و تأیید است که مساجد دیگر شرعاً «مسجد» محسوب نمی‌شوند، اگرچه عرفاً به آن‌ها «مسجد» گفته شود، بلکه مصداق «مسجد ضرار» هستند؛ با توجه به سخن خداوند که فرموده است: **﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾**^۵؛ «مساجد خداوند را تنها کسی آباد می‌کند که به خداوند و روز قیامت ایمان دارد و نماز را اقامه می‌کند و زکات را می‌پردازد و از کسی جز خداوند نمی‌ترسد، پس امید است که آنان از هدایت یافتگان باشند» و فرموده است: **﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾**

۱. بنگرید به: مسند أحمد، ج ۲، ص ۱۳۳ و ج ۲، ص ۲۸۱ و ج ۵، ص ۱۴۱ و ج ۶، ص ۱۶۸؛ سنن الدارمی، ج ۲، ص ۲۷؛ صحیح البخاری، ج ۲، ص ۲۵۵؛ صحیح مسلم، ج ۳، ص ۱۷۴؛ سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۵۶۲؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۵۵۰؛ سنن الترمذی، ج ۲، ص ۱۴۳؛ الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۵؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۲، ص ۱۸۴؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۴، ص ۲۸۷.

۲. الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۶؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۴، ص ۲۹۱.

۳. البقرة / ۱۸۷

۴. بنگرید به: الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۶؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۲، ص ۱۸۴؛ الإستبصار للطوسی، ج ۲، ص ۱۲۶.

۵. التوبة / ۱۸

وَلِيَخْلُقَنَّ إِنَّا أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٦﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدَ أُسَسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾؛ «و کسانی که مسجدی برای زیان رساندن و کفر و ایجاد تفرقه میان مؤمنان و سنگری برای کسانی که از پیش با خداوند و پیامبرش به دشمنی برخاستند گرفتند و سوگند می‌خورند که مقصودی جز نیکی نداشته‌اند و خداوند گواهی می‌دهد که آنان دروغگویانند! هرگز در آن (مسجد) نایست، هرآینه مسجدی که از روز نخست بر مبنای تقوا ساخته شد سزاوارتر است که در آن بایستی، در آن مردانی هستند که دوست می‌دارند پاکیزه شوند و خداوند پاکیزگان را دوست می‌دارد». با این وصف، «اعتکاف» در مساجد منافقان، ظالمان و امامان وابسته به طواغیت که تحت نظارت و مدیریت آنان و با هدف نشر اندیشه‌های انحرافی و خطرناکشان ساخته شده یا فعالند، صحیح نیست؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«سَمِعْتُ الْمَنْصُورَ الْهَاشِمِيَّ الْخُرَاسَانِيَّ يَقُولُ: الْمَسَاجِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَسْجِدَانِ: مَسْجِدٌ أُسَسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ فَيُقَامُ فِيهِ وَمَسْجِدٌ ضَرَارٌ فَلَا يُقَامُ فِيهِ إِلَّا لِلتَّقِيَّةِ أَوْ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَكُلُّ مَسْجِدٍ يُدْعَى فِيهِ لِإِمَامٍ جَائِرٍ فَهُوَ مَسْجِدٌ ضَرَارٍ»؛ «شنیدم منصور هاشمی خراسانی می‌فرماید: مساجد در کتاب خداوند دو مسجد هستند: مسجدی که از روز نخست بر بنیاد تقوا ساخته شده است، پس در آن اقامه می‌شود و مسجد ضرار که در آن اقامه نمی‌شود مگر برای تقیه یا امر به معروف و نهی از منکر و هر مسجدی که در آن برای امامی جائر دعا می‌شود مسجد ضرار است».

از اینجا دانسته می‌شود «اعتکاف» در هر مسجدی که امام آن از حیث اعتقادی و عملی عادل است و در آن برای امامی جائر دعا نمی‌شود، صحیح است^۲، اگرچه مسجد الحرام یا مسجد النبی یا مسجد جامع نباشد؛ چراکه «الْمَسَاجِدُ» در «وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ»؛ «در حالی که معتکف در مساجد هستید» عام است و تنها با «لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا»؛ «هرگز در آن (مسجد) نایست» درباره‌ی مسجد ضرار تخصیص می‌خورد و با روایات رسیده درباره‌ی انحصار «اعتکاف» به مسجد الحرام یا مسجد النبی یا مسجد جامع قابل تخصیص نیست، هر چند «اعتکاف» در مسجد الحرام یا مسجد النبی یا مسجد جامعی که «از روز نخست بر بنیاد تقوا ساخته شده» افضل است؛ همچنانکه دانسته می‌شود «اعتکاف» در خانه تحقق نمی‌یابد؛ چراکه خانه شرعاً یا عرفاً «مسجد» محسوب نمی‌شود،

۱. التوبة / ۱۰۷ و ۱۰۸

۲. گفتار ۱۶۳

۳. بنگرید به: پرسش و پاسخ ۱۶۸.

۴. البقرة / ۱۸۷

۵. التوبة / ۱۰۸

مگر در مکه که بنا بر برخی روایات تحقق می‌یابد؛ چراکه همه‌ی آن حرم است^۱. هر چند اشتغال به عبادت خداوند در خانه خصوصاً برای کسی که توانایی «اعتکاف» را ندارد کار پسندیده‌ای است.

۴. در کتاب خداوند حدّ اقل و حدّ اکثری برای مدّت «اعتکاف» تعیین نشده، ولی روشن است که حدّ اقل آن باید به اندازه‌ای باشد که «اقامت در مسجد» صدق کند تا «اعتکاف» محسوب شود و آن بنا بر نظر ابو حنیفه و مالک یک شبانه‌روز و بنا بر نظر اهل بیت سه روز است و نظر اهل بیت به احتیاط نزدیک‌تر است؛ زیرا شکی نیست که «اعتکاف» به معنای «اقامت در مسجد» با سه روز تحقق می‌یابد. هر چند روایت دیگری از آنان جواز فسخ «اعتکاف» پس از یک روز است و این می‌تواند به نظر ابو حنیفه و مالک بازگردد؛ جز اینکه به موجب آن، اگر «اعتکاف» وارد روز دوم شود ادامه‌ی آن تا پایان روز سوم واجب است^۲. وانگهی مدّت «اعتکاف» در سنت ده روز و حدّ اکثر بیست روز است و اگر ادامه یابد نباید به اندازه‌ای طولانی شود که مصداق «رهبانیت» باشد؛ چراکه «رهبانیت» در کتاب خداوند «بدعت» دانسته شده؛ چنانکه فرموده است: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا﴾^۳؛ «و رهبانیتی که آن را بدعت نهادند».

۵. در «اعتکاف» -علاوه بر چیزی که گذشت- سه کار شرط است:

یکم؛ گرفتن روزه؛ با توجه به عطف «اعتکاف» به آن در سخن خداوند که فرموده است: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَّامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾^۴؛ «و بخورید و بیاشامید تا هنگامی که خطّ سپید فجر از خطّ سیاه آشکار شود، سپس روزه را تا شب ادامه دهید و با زنان نزدیکی نکنید در حالی که معتکف در مساجد هستید» و با توجه به روایات رسیده از پیامبر و برخی صحابه^۵ و روایات متواتر از اهل بیت^۶ و با توجه به سیره‌ی عملی مسلمانان از آغاز تاکنون^۷ و با توجه به اینکه مقصود از «اعتکاف»، اجتهاد فوق العاده در عبادت خداوند است و آن بدون گرفتن روزه تحقق نمی‌یابد. دوم؛ اجتناب از نزدیکی با همسر، اگرچه در شب‌های «اعتکاف»؛ با توجه به عموم سخن خداوند

۱. بنگرید به: مصنف عبد الرزاق، ج ۴، ص ۳۶۸؛ الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۷؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۲، ص ۱۸۵؛ الإستبصار للطوسی، ج ۲، ص ۱۲۸.

۲. الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۷؛ الإستبصار للطوسی، ج ۲، ص ۱۲۹.

۳. الحدید/ ۲۷

۴. البقرة/ ۱۸۷

۵. مصنف عبد الرزاق، ج ۴، ص ۳۵۳؛ مصنف ابن أبي شيبة، ج ۲، ص ۴۹۹؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۵۵۲؛ سنن الترمذی، ج ۳، ص ۴۸؛ سنن الدارقطني، ج ۲، ص ۱۷۹؛ المستدرک علی الصحیحین للحاکم، ج ۱، ص ۴۴۰؛ السنن الكبرى للبيهقي، ج ۴، ص ۳۱۶.

۶. مسند زيد بن علي، ص ۲۱۲؛ الأحكام لیحیی بن حسین، ج ۱، ص ۲۳۵؛ الکافی للکلینی، ج ۴، ص ۱۷۶؛ من لا یحضره الفقیه لابن بابویه، ج ۲، ص ۱۸۴؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۴، ص ۲۸۸.

۷. معرفة السنن والآثار للبيهقي، ج ۳، ص ۴۶۰.

که فرموده است: «وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ»^۱؛ «و با زنان نزدیکی نکنید در حالی که معتکف در مساجد هستید».

سوم؛ اجتناب از کاری که صورت «اعتکاف» را بر هم می‌زند و آن دو کار است: یکی خروج از مسجد جز برای ضرورت و دیگری اشتغال به کارهای دنیوی مانند لهو و تجارت؛ چنانکه خداوند فرموده است: «وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»^۲؛ «و چون تجارت یا لهوی می‌بینند به سوی آن پراکنده می‌شوند و تو را ایستاده و می‌گذارند، بگو چیزی که نزد خداوند است از لهو و از تجارت بهتر است و خداوند بهترین روزی دهنندگان است».

۶. گرفتن پول از اعتکاف کنندگان، اگر در ازای دادن حق یا جای «اعتکاف» در مسجد به آنان است، حرام است؛ چراکه حق یا جای «اعتکاف» در مسجد برای عامه‌ی مسلمانان است و شرعاً قابلیت فروش ندارد و اگر در ازای ارائه‌ی خدماتی مانند نظیف مسجد یا دادن غذا به آنان است تجارت محسوب می‌شود و تجارت در «اعتکاف» جایز نیست.

پایگاه اطلاع رسانی دفتر معصوم‌ها شیخ جعفر سبحانی
مجلس شورای اسلامی

۱. البقرة / ۱۸۷
۲. الجمعة / ۱۱